

Михайло Грушевський в історії української літературної мови

Вступ

Українська мова у світосприйнятті й діяльності Михайла Грушевського — багатоаспектна проблема. Вона науково вартісна з погляду розвитку індивідуального художнього стилю як Грушевського-письменника, наукового стилю як історика. У нього є досить оригінальною публіцистична манера письма з вдалим залученням народнорозмовного компонента. Не менш вартісною і повчальною є ця проблема і з огляду історії української літературної мови.

Основна частина

У дослідженнях М. Грушевського про найдавніший український фольклор, старокнижні пам'ятки й ділове письменство одним з важливих компонентів була саме мова. Опираючись на мовні риси, науковець одразу відкинув теорію Погодіна про те, що в Києві за часів князя Володимира жили великороси, а не малороси. Це означало, що не втрачалися ланцюжки безперервності української мови і форми старої мови поступово трансформувалися та органічно заступалися новими, що і в давні часи, і в нові мова у нас була одна — українська. Цю думку Грушевський чітко сформулював у конспекті рецензії М. Драгоманова під назвою “Малороссия в своей словесности”.¹

Починаючи з 1898 р., можемо вважати Грушевського творцем першої повноцінної моделі організації української науки і основним конструктором ідей її розвитку. Адже усі наукові праці — також з природничих, математичних наук — українською мовою.²

1 Мацько Л. Українська мова у наукових поглядах Михайла Грушевського// Українська мова. – 2003. - №2. - С. 23-24

2 Дашкевич Я. Михайло Грушевський і початки організації української науки// Вісник АН

Науковець писав, що сучасний українець — прямий нащадок тих людей, які жили на півдні Руси з X століття. Найдавніші пам'ятки “Слово”, “Літопис Нестора”, “Повчання Володимира Мономаха” - це родоначальники творів малоросійської словесності 17-18ст.

Щодо книжної мови 17ст., Грушевський слушно вважав, що вона “опиралася на староруську основу і традиції і була се мова староруська, актова і урядова, мова грамот і судових рішень, Руської правди і грамот 12-14вв. В першій столітті вона і в лексиці, і в стилістиці стоїть досить близько до своїх староруських взірців і традицій.”³ Для історії української літературної мови ця думка є дуже важливою. Адже книжна мова 17ст — це вже пряма попередниця, що багатьма граматичними структурами і обрядово-урочистим лексиконом органічно влилися у нову українську мову на народнорозмовній основі, з якої і постала сучасна українська літературна мова.

Також важливим моментом є те, що вчений висунув думку щодо утворення окремого українського університету (реалізовану вже після Першої світової війни у вигляді Українського таємного університету у Львові). Крім того, заходився довкола організації літніх курсів — археологічного (1903 р.), українознавства (1904 р.).⁴

Наступною надзвичайно важливою ідеєю М. Грушевського можна вважати націєтворчу роль літературної мови. Він підтримував думку, що нації розвиваються з розвитком національних культур і національних мов. Тож намагався максимально розширити функціональне поле української мови, зокрема й власним прикладом: писав українською мовою художні твори, наукові праці, публіцистичні статті, законодавчі документи й ділові папери, організовував україномовні видання, користувався живою українською мовою.

Цілу низку україномовних проблем порушив Михайло Грушевський у

УРСР. – 1991. - №9. - С. 53

3 Грушевський М. Історія України-Руси. - Нью-Йорк, 1995. - Т-6. - С. 366

4 Дашкевич Я. Михайло Грушевський і початки організації української науки// Вісник АН УРСР. – 1991. - №9. - С. 55

серії популярних публікацій у газеті “Село” за 1909-1910рр., які потім видав збіркою “Про українську мову і українську школу”.⁵ У них йшлося про історію, самобутність і самодостатність української мови, історичне значення її для сучасного розвитку української нації, про “колишню освіту і теперішню темноту” як результат суцільних заборон та утисків української мови. Особливо треба відзначити з цієї серії статтю “Не дозволяти!”, у якій він гостро засуджує і державну Думу, і її спеціальну комісію, що була причетна до народної освіти і національних мов, за те, що в їхньому проекті питання про українські школи навіть не ставилося, хоч київський депутат і домагався цього.

Михайло Грушевський був визначним стилістом-теоретиком і практиком. Він бачив і розумів, що в ситуації бездержавності і територіальній роз’єднаності українських земель й заборони української мови були відсутні життєво-вирішальні чинники для висхідного розвитку української літературної мови. Вона не зможе задовольняти інтелектуальні потреби суспільства, якщо не буде повноцінно функціонувати в ньому, якщо не виробляти в ній науковий, діловий, публіцистичний стилі.

Щоб готувати український народ до свідомого національного життя, вводити в коло цивілізованих народів, потрібна поліфункціональна, стилістично розбудована українська літературна мова. І М. Грушевський творив таку мову, обґрунтовуючи потребу українського термінотворення, щоб розвивати науку українською мовою.⁶

Кінець XIX — поч. XX ст. - це знаковий період для історії української літературної мови, оскільки в цей час відбулося багато мовних дискусій. Тут М. Грушевський не був прямим учасником, а лише перебував у колі їх проблем: то його просили підготувати статті про українську літературу (М. Коцюбинський), то просили співпрацювати у журналі, аби поставити часопис на серйозну ногу.

5 Мацько Л. Українська мова у наукових поглядах Михайла Грушевського// Українська мова. – 2003. - №2. - С. 26

6Мацько Л. Українська мова у наукових поглядах Михайла Грушевського// Українська мова. – 2003. - №2. - С. 27

У результаті цих мовних дискусій Грушевський почав не лише відтворювати і захищати чистоту мови, милуватися її привабами, а й розвивати, розширювати її сферу, змінювати, виробляти нові форми, бачити націєтворчу роль мови.

Предметом особливої турботи Михайла Грушевського був науковий стиль. Науковець, орієнтуючись на наддніпрянську основу літературної мови, активно використовував наукову термінологію, уже вироблену західноукраїнською мовною практикою, слушно вважаючи, що її формували й представники східної частини України, які друкували свої праці на заході.⁷

Вироблення наукового стилю диктувалося потребою інтелектуалізації національного життя, яка знову ж була неможливою без освіти українською мовою як у початковій та середній, так і у вищій школі. Тому Грушевський вважав, що поки мова не здобуде місця у вищій школі, доти суспільство, народність, що розмовляє цією мовою, почуватиме себе на становищі нижчої, “культурно-неповноцінної нації”.

Висновки

Отже, історико-мовознавчі погляди Михайла Грушевського, його мовотворча діяльність мали значний вплив на вироблення єдиної української літературної мови (що на той час ще не було таким очевидним фактом, як нині), в якій злилися західний і східний плин мови, на прискорений розвиток і унормування української мови 20-30-х роках, зрештою й на удержавлення української мови у незалежній Україні.

7 Там само. - С.32.

Список використаної літератури

1. Грушевський М. Історія України-Руси. - Нью-Йорк, 1995. - Т-6. - 366 с.
2. Дашкевич Я. Михайло Грушевський і початки організації української науки// Вісник АН УРСР. – 1991. - №9. - С. 52-60
3. Мацько Л. Українська мова у наукових поглядах Михайла Грушевського// Українська мова. – 2003. - №2. - С. 23-33